

АНОТАЦІЯ

Монастирська Х.Р. Мовно-естетичні функції алегорії (на матеріалі україномовного художнього тексту). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії у галузі 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія. – ДВНЗ «Прикарпатський національний імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2020.

Дисертаційну розвідку присвячено дослідженню алегорії на позначення образів тваринного світу в українських художніх текстах кінця ХХ – початку ХХІ ст. У роботі з'ясовано лінгвістичну природу алегорії, розкрито її сутність та схарактеризовано ознаки, окреслено мовно-естетичні функції.

За результатами дисертаційного дослідження сформульовано авторські положення, які виносяться на захист і містять елементи наукової новизни. Вперше в українському мовознавстві введено в обіг нову одиницю дослідження – алегорему, визначено її характерологічні властивості, науково обґрунтовано розмежування алегорії і словесного символу та метафори. Мета праці полягає у системному і комплексному аналізі особливостей функціонування алегорії у сучасних українських художніх текстах, встановленні її функційно-семантичних параметрів, описі алегорійних смислів у сучасних українських художніх текстах.

Контекстний аналіз взаємодії алегорії та сучасного художнього контексту дав змогу встановити такі ознаки, які формують «сучасну алегорію»: 1) деформація структури алегорії, яка полягає у переструктуруванні, доповненні алегорійних компонентів новими смисловими конотаціями; 2) відхід від первинної семантики на основі іронічно-саркастичного та сміхового навантаження контексту; 3) кодованість семантики; 4) національно-культурна маркованість; 5) засоби маніпуляції адресанта; 6) семантична прогресія; 7) ознаки інтертекстуальності.

Обґрунтовано, що алегорія може інтенсифікувати закодоване автором повідомлення як одинична семантична структура чи як комплекс вербальних

структур, які формують цілісне алегорійне повідомлення або декілька алегорійних повідомлень.

Алегоремою йменуємо одиницю текстового вираження алегорії. *Алегорійність* визначаємо як процес образного оприявлення та розгортання семантики алегорії у художньому тексті. Як результат, утворюється система імплікацій художнього тексту та есплікується загальний алегорійний смисл.

Алегорії властиво зберігати первинну денотацію або набувати нових значень, що дає підстави виокремити смислову двоплановість як одну з ознак алегорії. На ґрунті критерію семантичної трансформації кваліфіковано нетрансформовані й трансформовані алегорії. Ознакою перших є зреалізування початкової семантики шляхом збереження загальноприйнятих рис. Щодо трансформованих одиниць, то їм властива втрата компонентів первинного значення, що позначаємо як вияв семантичної валентності алегорії.

До складу нетрансформованих та трансформованих алегорій входять як репрезентативи, так і апелятиви, вони тісно взаємодіють між собою та виконують образотвірну функцію в художньому тексті. Встановлено, що апелятив – це вокативний комунікативно-прагматичний тип висловлень і мовленнєвих актів, що має низку семантичних та комунікативно-прагматичних ознак і властивостей. Алегореми-апелятиви надають художньому тексту, зокрема окремим висловленням, різнопланових семантико-стилістичних характеристик.

Здійснено систематичні спроби класифікації алегорійних репрезентативів, підґрунтям поділу яких слугує частотність уживання та форма вербальної реалізації алегорійного значення. Серед алегорійних репрезентативів виділяємо власне алегореми, алегорійні порівняння, алегорійні фраземи, відалегорійні прикметники, прислівники, а також утворені на ґрунті алегоризації дієслова-звуконаслідування. За формальним засобом вираження виділяємо алегорійні власні назви та алегорійні власні

імена, метою яких є не стільки позначення конкретної людини, скільки слугування культурним знаком, символом певних рис, властивостей та подій.

Зазначено, що до функцій алегорії належать такі: 1) номінативно-характеризувальна; 2) концептотвірна; 3) комунікативна; 4) розважально-ігрова; 5) експресивна; 6) естетична. Ці функції формують смислотвірний та емотивно-експресивний комплекси.

Констатуємо, що алегорії стають засобами номінації, унаочнюють кваліфікаційні ознаки, входять до номінативного поля концептів. Вони сприяють встановленню комунікативних зв'язків на рівні Автор-Текст-Реципієнт. Алегорія як елемент мовної гри є складним смисловим і експресивним утворенням, що ґрунтується на розбіжності у межах словникового тлумачення та художньої ситуації, де іронічна, саркастична чи сміхова конотація є відтворенням певної когнітивної моделі, носієм індивідуально-авторського ідіостилю. Важливу функцію виконують компоненти, які складають мовне оточення алегорем та мають семантичний вплив на денотативне значення, нашаровуючи додаткові конотативні параметри.

Сконцентровуючи та поєднуючи у своєму поняттєво-семантичному полі віддалені чи непоєднані асоціації, алегорія є продуктивним засобом творення іронічного, саркастичного чи сміхового смислу, що є основою формування розважально-ігрової конотації. Підсумовуємо, що алегорія як емотивно-оцінний засіб вербалізації та увиразнення художньої дійсності є засобом моделювання експресивно-смислового тла художнього тексту. Мовно-естетичні властивості алегорії ґрунтуються на її образно-асоціативних можливостях, здатності відображати як прекрасне, так і потворне у процесі продукування та інтерпретації художнього тексту.

Для алегорії характерна наявність національно-культурного мовного компонента, який кваліфікуємо як семантичний складник, параметр алегорії, що включає ціннісні орієнтації, формується на основі зв'язку з процесами пізнання, соціокультурною історією й національною традицією,

закріпленими в суспільній пам'яті й свідомості носіїв мови. Дослідження формального виявлення алегорії у сучасному художньому тексті дозволило встановити, що алегоризація є інтенсивним явищем, що є передумовою виникнення відалегорійних прикметників, прислівників та накладає відбиток на дієслова, зокрема звуконаслідувальні.

Ключові слова: алегорія, алегорема, символ, метафора, реципієнт, апелятив, репрезентатив, власне алегорема, алегорійне порівняння, алегорійна фразема, відалегорійний прикметник, відалегорійний прислівник, дієслово-звукнаслідування, трансформована алегорія, нетрансформована алегорія, національно-культурний мовний компонент.

ABSTRACT

Khrystyna Monastyrska. Linguistic and aesthetic functions of allegory (based on the Ukrainian literary text). – Manuscript.

The thesis is for obtaining Doctor of Philosophy Degree, the field 03 Humanities, specialty 035 Philology. – State Higher Educational Institution “Vasyl Stefanyk Precarpathian National University”, Ivano-Frankivsk, 2020.

The thesis is devoted to the research of allegory that denotes the images of the animal world in the Ukrainian literary texts of the end of the XX – the beginning of the XXI century. The linguistic nature of allegory is clarified, its essence is revealed and the features are characterized, the linguistic and aesthetic functions are outlined.

On the basis of the thesis results there are made the author's statements, which are submitted to defense and contain elements of academic novelty. For the first time in the Ukrainian linguistics a new research unit is introduced – an allegoreme, its characteristics are determined; the distinction between allegory and a verbal symbol and metaphor is scientifically substantiated. The purpose of the work is a systematic and comprehensive analysis of the peculiarities of allegory functioning in the contemporary Ukrainian literary texts, the identification of

functional and semantic parameters of allegory, the description of allegorical meanings in the modern Ukrainian literary texts.

Contextual analysis of the interaction of allegory and modern artistic context makes it possible to single out the following features that form “modern allegory”:

- 1) deformation of the structure of allegory, which is in restructuring, supplementing allegorical components with new semantic connotations;
- 2) the change of the primary semantics on the basis of ironic-sarcastic and laughter load of a context;
- 3) coding of semantics;
- 4) national and cultural labelling;
- 5) means of addresser’s manipulation;
- 6) semantic progression;
- 7) signs of intertextuality.

It is substantiated that allegory can intensify the message encoded by the author as a single semantic structure or as a complex of verbal structures that form an integral allegorical message or several allegorical messages.

An *allegoreme* is a unit of textual expression of allegory. Allegoricalness is defined as a process of figurative manifestation and development of allegorical semantics in the artistic text. As a result, a system of implications of the literary text is formed and the general allegorical meaning is shown.

Allegories tend to retain the original denotation or acquire new meanings, which gives grounds to single out semantic duality as one of the features of allegory. Untransformed and transformed allegories are divided on the basis of the criterion of semantic transformation. The characteristic of the first is the implementation of the initial semantics by preserving the generally accepted features. As for the transformed units, they are characterized by the loss of components of primary meaning, which we qualify as a manifestation of the semantic valence of allegory.

The untransformed and transformed allegories include both representatives and appellatives; they interact closely with each other and perform an image making function in the literary text. It is found out that the appellative is a vocative communicative-pragmatic type of utterances and speech acts, which has a number of semantic and communicative-pragmatic features and properties. *Allegoremes*-

appellatives give the artistic text, in particular, separate statements, various semantic and stylistic characteristics.

Systematic attempts are made to classify allegorical representatives, the basis of which is the frequency of use and the form of verbal realization of allegorical meaning. Among the allegorical representatives we single out proper allegoremes, allegorical comparisons, allegorical phrasemes, allegorical adjectives, adverbs, as well as onomatopoeic verbs formed on the basis of allegorization. According to the formal means of expression, we distinguish allegorical proper names, the purpose of which is not only to denote a particular person but also to serve as a cultural sign, a symbol of certain traits, properties and events.

It is noted that the functions of allegory are the following: 1) nominative-characteristic; 2) concept forming; 3) communicative; 4) entertainment and game function; 5) expressive; 6) aesthetic. These functions form semantic and emotive-expressive complexes.

It is stated that allegories become a means of nomination, illustrate qualifying features, and belong to the nominative field of concepts. They facilitate the establishment of connections at the level of Author-Text-Recipient. Allegory as an element of language play is a complex semantic and expressive formation based on differences within vocabulary interpretation and artistic situation, where ironic, sarcastic or laughter connotation is a reproduction of a certain cognitive model, the bearer of individual authorial idiostyle. An important function is performed by the components that make up the linguistic environment of allegory and have a semantic effect on the denotative meaning, layering additional connotative parameters.

Concentrating and combining remote or incompatible associations in its conceptual and semantic field, allegory is a productive means of creating an ironic, sarcastic or laughter meaning, which is the basis of entertaining and game connotations formation. We conclude that allegory as an emotive and evaluative means of verbalization and expression of an artistic reality is a means of modelling the expressive and semantic background of the artistic text. Linguistic and

aesthetic properties of allegory are based on its image-associative capabilities, the ability to reflect both the beautiful and the ugly in the process of production and interpretation of the literary text.

Allegory is characterized by the presence of national-cultural language component, which is qualified as a semantic component, the parameter of allegory, which includes value orientations, is formed on the basis of connection with cognitive processes, socio-cultural history and national tradition embedded in memory of the public and native speakers. The study of the formal signification of allegory in the modern literary text gives the possibility to state that allegorization is an intense phenomenon, which is a prerequisite for the emergence of allegorical adjectives, adverbs and makes an impact on verbs.

Key words: allegory, allegoreme, symbol, metaphor, recipient, appellative, representative, proper allegoreme, allegorical comparison, allegorical phraseme, allegorical adjective, allegorical adverb, onomatopoeic verbs, transformed allegory, untransformed allegory, national and cultural language component.